

Δ. Ν. Μαρωνίτης: Χρόνος και σήματα

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Η Αυγή της Λογοτεχνίας

<https://epopteia.gr/42/n-m/>

Το Βήμα, Κυριακή 7 Δεκεμβρίου 2008

Και να θες κάποτε, δεν μπορείς εύκολα να σταματήσεις, οπότε η συνέχεια γίνεται υποχρεωτική. Στην προκείμενη περίπτωση παρατείνεται πρώτα η συζήτηση της περασμένης Κυριακής για την παράσταση και τη λειτουργία του αφηγηματικού χρόνου στην Ιλιάδα. Ο οποίος, ως υποδοχή του ιλιαδικού πολέμου, μοιράζεται μόλις σε τέσσερις εμπόλεμες ημέρες, που καθεμιά απορροφά συσσωρευμένα αφηγηματικά δρώμενα πολλών ραψωδιών: η πρώτη ημέρα έξι, η δεύτερη τριών, η τρίτη οκτώ, η τέταρτη τεσσάρων. Επιλογή που συνεπάγεται την αίσθηση ότι ο αφηγηματικός χρόνος υποχρεωτικά διαστέλλεται, για να ανταποκριθεί στα φορτικά αυτά συνθετικά καθήκοντά του. Το κρίσιμο ωστόσο ερώτημα, διατυπωμένο κάπως απλοϊκά, είναι: γιατί και προς τι η απίστευτη αυτή πύκνωση αφηγηματικών δρωμένων σε ασφυκτικά χρονικά περιθώρια; Απορία για μακρά συζήτηση, που εδώ κατ' ανάγκην συντέμνεται.

Προϋπόθεση πρόχειρης έστω ανταπόκρισης στο επίμαχο τούτο ζητούμενο είναι η διάκριση αφηγηματικού και ημερολογιακού χρόνου. Σε αντίθεση προς τον δεύτερο, που ελέγχεται κατά κανόνα σύμμετρος, διαδοχικός και ευθύγραμμος, ο πρώτος ορίζεται λίγο πολύ δικαιωματικά παραβατικός: μπορεί κατ' αρχήν να διαστέλλεται, όπως έγγραφα τις προάλλες, ή να συστέλλεται (χυδαιότερα: να φουσκώνει και να ξεφουσκώνει) ανάλογα με τα εισερχόμενα περιεχόμενά του· μπορεί να αναδρομίζει ή να προδρομίζει, δυναμιτίζοντας τη αδιάκοπη συνοχή και συνέχεια της αφήγησης· μπορεί να μετακινείται σε δύο ή και περισσότερους χώρους, συγχρονίζοντας παράλληλα δρώμενα. Πρόκειται για παραβατικές τεχνικές αναγνώσιμες τόσο στην

Ιλιάδα όσο και στην Οδύσσεια, όπου καθιερώνεται, για πρώτη ίσως φορά, το διαβόητο φλας μπακ.

Όπως και αν έχει το πράγμα, φαίνεται πως η πύκνωση πολλών διαπλεκόμενων συνήθως αφηγηματικών δρωμένων σε διαστελλόμενο χρόνο ευνοεί τη δραματοποίηση της επικής αφήγησης, η οποία καθ' οδόν γίνεται, για να το πω έτσι: σπειροειδής, ωστόσο φτάσει στην έξοδό της. Ορολογία που παραπέμπει στην αττική τραγωδία, όπου εξ ορισμού πολλαπλά δρώμενα συντάσσονται σε μία μόλις ημέρα, δίνοντας την αίσθηση της χρονικής διαστολής της παρατήρησης που την έκανε πρώτος ο Αριστοτέλης. Ας μην ξεχνούμε εξάλλου ότι ο νεωτερικός (πολυσέλιδος και πολυθεματικός) Οδυσσέας του Τζόις, ζηλεύοντας ίσως την ομηρική τεχνική, εξελίσσεται και περατώνεται σε μία μόνον ημέρα. Καιρός όμως να περάσω στα σήματα που υπόσχεται ο επίτιτλος του μονοτονικού.

Εμφανίζονται για την ακρίβεια ως λυγρά σήματα (που σημαίνει ολέθρια, θανάσιμα σήματα) σε συνδυασμό με τη μετοχή γράψας, στα συμφραζόμενα της έκτης ιλιαδικής ραψωδίας. Πρόκειται για τη χάραξη σε διπλό, και διπλωμένο, πινάκιο, σημάτων φονικής εντολής του Προΐτου, βασιλιά της Έφυρας, προς τον πεθερό του, βασιλιά της Λυκίας, με επίδοξο θύμα τον Βελλεροφόντη, επειδή δήθεν ο πανέμορφος και φρόνιμος νέος ρίχτηκε στη γυναίκα του - στην πραγματικότητα η βασίλισσα ορέχτηκε τον νεαρό ως εραστή, και επειδή εκείνος δεν ενέδωσε τον κατηγορήσε στον βασιλικό σύζυγο για απόπειρα βιασμού, απαιτώντας τον φόνο του.

Αν με τα λυγρά σήματα και τη μετοχή γράψας υπονοείται πρόιμη χρήση της αλφαβητικής γραφής, παραμένει μάλλον αναπόδεικτη προς το παρόν πιθανότητα. Η λέξη πάντως σήματα (εγχάρακτα δηλαδή σημάδια σε πρόσφορη επιφάνεια) φαίνεται να εγκαινιάζει την τέχνη της σημειωτικής, που αποτελεί κατ' αρχήν κωδική υποκατάσταση του άμεσου προφορικού λόγου. Στον βαθμό ωστόσο που ο προορισμός των λυγρών σημάτων είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση φονικός, θα μπορούσε κάποιος, υπερβάλλοντας έστω, να θεωρήσει ότι η γραφή στη γενεαλογική της ρίζα είναι εξ αρχής επικίνδυνη έως θανάσιμη, προοικονομώντας έτσι και την αξιολογική της απόρριψη από τον αιγύπτιο βασιλιά Θαμού στον

πολύτεχνο θευθ, μαρτυρημένη στον πλατωνικό Φαίδρο(274a-275b).

Από την άλλη όμως μεριά η μεσολάβησή της, ιδιόρρυθμη, έστω, γραφής στο ιλιαδικό αυτό παράδειγμα, αναβάλλει, μεταθέτει και τελικώς ακυρώνει τον εντελλόμενο φόνο: ο βασιλιάς της Λυκίας αναγνωρίζει στον πρόσωπο του Βελλεροφόντη θεϊκό γόνο γενναίο και του δίνει νύφη την κόρη του, επειδή στο μεταξύ κατόρθωσε ακατόρθωτους άθλους. Με τους όρους αυτούς αναγνωρίζεται τώρα ο θετικός ρόλος της γραφής. Συγχρόνως όμως υπογραμμίζεται εξ αρχής ο μυστικός, κρυφός χαρακτήρας της: σύμφωνα με το κείμενο τα λυγρά σήματα γράφονται εν πίνακι πυκτώ, σε πιτάκι δηλαδή διπλό και διπλωμένο. Ως εκ τούτου η αρχέτυπη αυτή γραφή υποκρύπτεται και υποκρίνεται, κι αυτό φαίνεται να είναι ο άλλος, αμφίβολου ρόλος της. Συμπέρασμα: παραβατικός με τον τρόπο του ο ιλιαδικός χρόνος, παραβατική με τις τροπές της και η ιλιαδική γραφή. Τίμημα και τιμή της μεγάλης λογοτεχνίας.